

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ГУМАНІЗАЦІЇ СТОСУНКІВ МІЖ УЧНЯМИ

Автор порушує питання виховання культури спілкування між учнями та накреслює шляхи їх вирішення.

В умовах будівництва незалежної України ведуться пошуки виховної роботи національної школи. Виховання - цілеспрямована передача, освоєння і творче використання нинішнім поколінням досвіду попередніх, продовження культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів, творення людини даної епохи, члена свого роду і народу, введення його у сферу загальнолюдських цінностей.

Виховний процес повинен утверджувати єдність уселюдської та національної культури. Національна школа має поєднувати виховання особистості для потреб нації, держави й усієї людської цивілізації.

"Головна мета національного виховання - набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин. Формування у молоді незалежно від національної приналежності особистісних рис громадян Української держави, розвинутої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури" [1].

Посилена увага до питань міжособистісного спілкування людей і до культури поведінки об'єктивно зумовлена впливом їх на стиль спілкування між людьми, на моральний мікроклімат у колективах, а через них - на моральну атмосферу суспільства.

Спілкування, діяльність, пізнання, будучи змістом людської життєдіяльності, перебувають у нерозривній єдності, являють собою форми соціальної активності людини. Характерною ознакою спілкування як форми активності виступає її моральна спрямованість, моральна культура людей, що розкривається в спілкуванні (людяність, доброзичливість, дружелюбність, взаємоповага та ін.).

Повноцінне спілкування неможливе без співпереживання, без включення до свого внутрішнього світу цінностей, поглядів, почуттів іншого. Осмислюючи причини тих чи інших вчинків, поглядів, оцінок інших людей, особистість починає глибше осягати себе, свої чесноти й вади. Зіставляючи себе з іншими, людина збагачується осягненням складного внутрішнього світу людей, їхніх моральних якостей.

Спілкування є однією з найфундаментальніших, найвищих особистих і соціальних потреб людини, котра включається в нього з моменту свого народження. І хоч у перші роки життя спілкування має спонтанний характер, все ж спілкування з іншими людьми формує у дітей почуття довіри до тих, хто їх оточує, надійності, емоційного піднесення.

Проблема виховання культури спілкування постає з раннього шкільного віку. Багато учнів відчуває певні труднощі у налагодженні стосунків з іншими людьми, досягненні взаєморозуміння. Проблема спілкування для дітей не менш вагома за своїми наслідками, ніж для дорослих. На першому місці за переживаннями у дітей стоять конфлікти з товаришами, часто через невміння домовитися, бажання звернути на себе увагу. На другому місці - конфлікти з вчителем, на третьому - з батьками[2:79].

Спілкування відбувається у ході як навчальної, так і позаурочної діяльності. У процесі його учень, як правило, засвоює вироблені суспільством норми поведінки, набуває нових знань, формується як особистість. Але в школярів потрібно спеціально виховувати культуру спілкування.

Оволодіння мистецтвом спілкування включає формування в учнів інтелектуальної, психологічної і соціальної здатності до налагодження контактів з іншими людьми та освоєння способів практичної реалізації цієї здатності. З метою опанування учнями навичок спілкування необхідно повідомити їм теоретичні знання відповідно до вікових можливостей та організувати на практиці їх взаємодію.

Практика спілкування може бути організована в різних формах: це участь у бесідах, рольових іграх, самостійне створення учнями ситуацій спілкування.

Головним засобом спілкування є мова, слово. На жаль, спостереження за мовною культурою учнів шкіл міста Житомира засвідчують, що діти не завжди можуть сформулювати та правильно висловити власні думки. Мова їхня забруднена словами-паразитами, жаргонною лексикою: кумаріт, голіміий, гнілої, понтовий та ін. Але за тим, як володіє людина словом як засобом комунікації, нерідко роблять висновок про її культуру й вихованість. Виховання культури мови органічно входить у формування культури спілкування. Особливу увагу під час організації практики спілкування слід приділяти розвитку в учнів уміння вільно володіти усною мовою. Це передбачає наявність у школярів великого запасу слів, образності мовлення, формування здатності правильно сприймати те, що говорить інший учасник спілкування, і, в свою чергу, достовірно, без спотворень передавати думки партнера своїми словами; вироблення вміння висловлювати суть почутого; коректно ставити запитання і стисло, точно, логічно формувати відповіді на запитання партнера.

Це завдання розв'язується завдяки широкому залученню учнів до читання дитячої літератури, а також переказування змісту прочитаного, до регулярного обговорення книг, кінофільмів, концертів, до декламування віршів, складання словників нових понять і термінів, до проведення ігор з добору слів на певну тему, до участі у бесідах і диспутах.

Важливим є оволодіння мистецтвом починати та підтримувати бесіду. Для цього треба навчити школярів таких речей: відповідати на запитання зрозуміло, привітно, не соромлячись; ставити питання, які мають пряме відношення до теми розмови; висловлювати свою думку лише тоді, коли запитують, і уникати при цьому різкості й категоричності; уважно й чемно слухати співрозмовника.

Важливо також навчити дітей сперечатися. Традиційно суперечка закінчується образою, конфліктом. Але можна вирішувати цю справу "мирним шляхом". Потрібно тільки знати правила ведення суперечки: треба зацікавити суперника чимось; вміти його вислухати; запропонувати вирішення конфлікту; оцінити особистість товариша, його переваги. Суперечка зводиться до досягнення злагоди, взаєморозуміння, поваги до думки іншої людини.

Велике місце у формуванні й розвитку в учнів умінь, необхідних у спілкуванні, посідає рольова гра. Суть її як засобу володіння мистецтвом спілкування полягає в тому, що поставлене комунікативне завдання розв'язується партнерами в процесі імпровізованого розігрування певної ситуації, де вони виконують ролі окремих персонажів – її учасників. При цьому одна і та ж ситуація звичайно програється кілька разів, щоб учні могли виступити в різних ролях і запропонувати свої варіанти рішень, проаналізувати доцільність та життєвість поведінки кожного учасника. Рольова гра дає змогу школярам продемонструвати і простежити кілька індивідуальних варіантів програвання однієї і тієї ж ролі у заданій ситуації. В результаті у них з'являється можливість порівняти вимоги, що ставляться до виконання різних ролей у неоднакових ситуаціях, із власною поведінкою за аналогічних обставин.

Процес формування комунікативних умінь, необхідних школярам у сфері міжрольового спілкування, включає кілька етапів: засвоєння стандартних прийомів поведінки, доведення їх застосування до автоматизму, розвиток імпровізації у використанні заданих прийомів і перенесення умінь з однієї ситуації в іншу.

Важливо, щоб учні ставилися до правил культури спілкування позитивно. Неможливо примусити бути вихованим, якщо людина цьому чинить опір. Вихованість - така якість, яку не можна примусово, штучно прищепити. Вона виростає лише в результаті власної роботи дитини над собою. Необхідно знати норми етикету. Існує також цілий ряд найбільш загальних вимог, що виражають основні норми поведінки в будь-якій сфері людського життя: ввічливість, скромність, тактовність, охайність, вихованість, доброзичливість. Усі вони пов'язані з увагою, добрим ставленням до оточуючих людей в міжособистісному спілкуванні.

Хороші манери, дотримання норм етикету, вихованість споконвічно цінуються й шануються, бо за ними стоять глибока духовність, багатий внутрішній світ людини. Треба мати міцні звички, щоб їх додержуватися. Та найголовніше - потрібно хотіти бути вихованим.

Культура людства багатогранна. Вона складається з багатьох культур, у яких загальноісторичні якості людей виявляються конкретно і різноманітно, демонструючи невичерпність форм культурного розвитку. Без культури суспільство не існує як впорядковане ціле, воно терпить деградацію. Але культура може існувати лише доти, поки живе людина. З усіх живих істот тільки з людиною пов'язана культурна діяльність.

*****

1. Державна національна програма "Освіта" /Україна XXI століття/. -К.,1994.
2. Лежнева Л.И. Научим детей общаться//Начальная школа.-1991.-№10.-С.78-80.

Гужанова Тетяна Сергіївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики виховання Житомирського державного педагогічного університету ім. І.Франка.

Наукові інтереси:

- технології морального виховання молодших школярів.